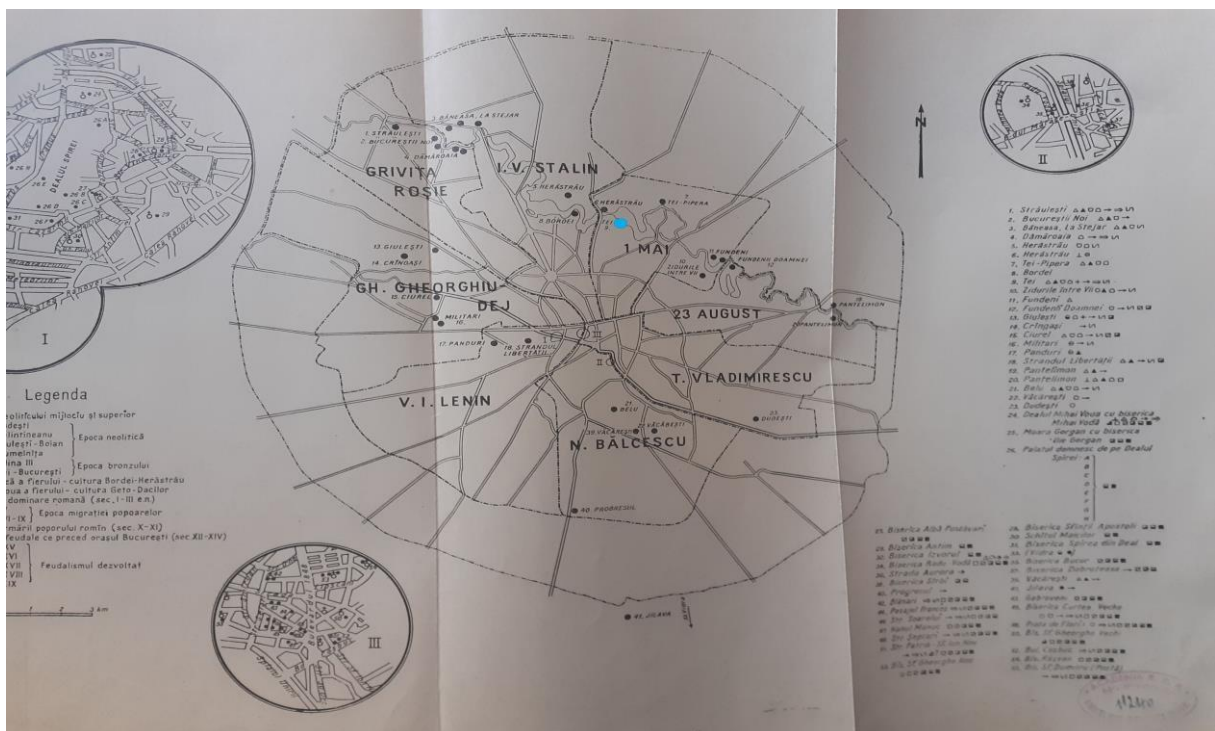

Régészeti mítoszok nyomában: a bukaresti Tei tó mellett előkerült állítólagos „honfoglalás kori magyar harcos sírról”

<https://erdelyikronika.net/2020/02/27/regeszeti-mitoszok-nyomaban/>

Szerző: Gáll Erwin

1959-ben egy negyed oldal erejéig Sebastian Morintz és D. V. Rosetti – saját megfogalmazásukban – egy 10. századi, a bolgárok elleni harcban elesett „magyar harcos” sírja leletanyagának publikálására is sort kerítettek. A leletanyaghoz tartozó tárgyak: *szablya, balta, zablá és egy kengyel*.^[1] A szűk kommentárból azonban nem derül ki, hogy a leletanyag mikor és hogyan került elő, és, míg a régészeti ásatásokról dokumentáció is készült, az illető sírról nem. A kutató szkepticizmusát az is fokozza, hogy a szerzők szerint a sír legfontosabb lelete, maga a *szablya is eltűnt*, tehát gyaníthatóan az ásatások megkezdése előtt múzeumba került leletanyagról van szó, amely tartozhatott elvileg egy sírhoz, de legalább akkora a valószínűsége annak, hogy a tárgyak nem azonos régészeti kontextusból származnak. Lelőhelyként Bukarest-Tei tó van feltüntetve, azonban nem lehet pontosítani a leletek pontos helyét.

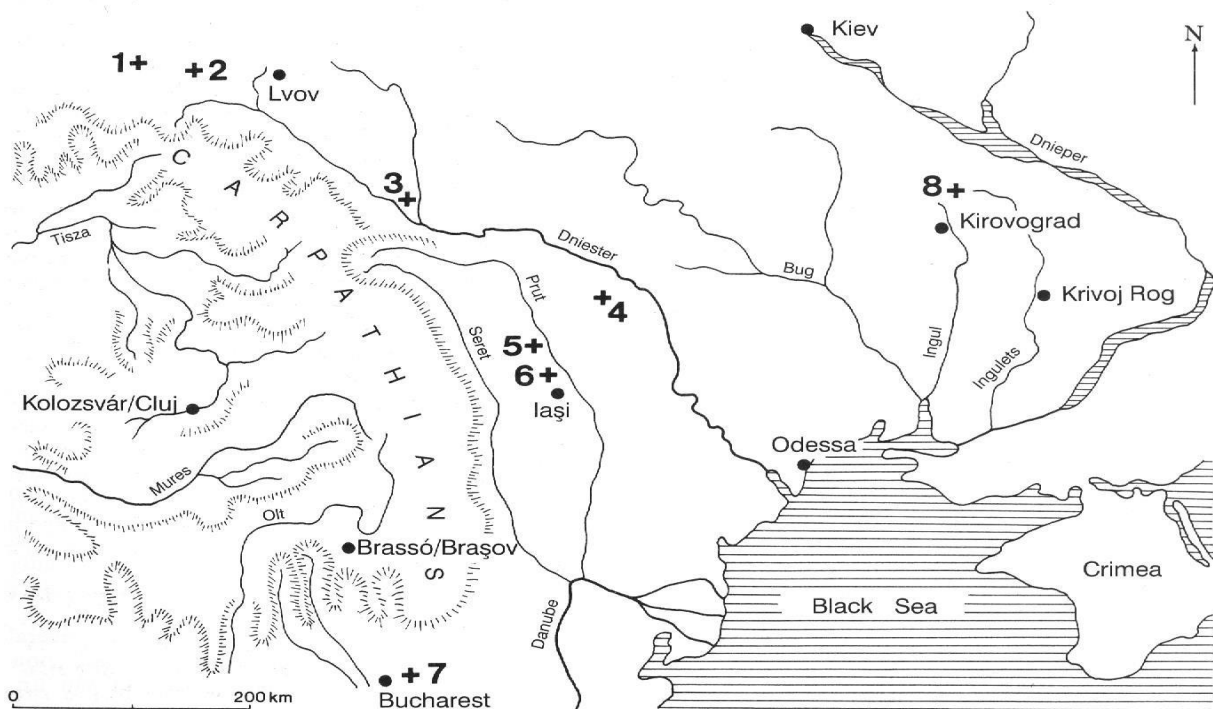

Bukarest (1959) és a Tei tó Sebastian Morintz és D. V. Rosetti publikációjában (a szerzők ásatásának helyét a kék pont jelzi)

Súlyosabb, hogy a szerzők nem tértek ki arra – vagy nem nem utaltak egyáltalán arra – , hogy ezek a leletek egyáltalán egy sírból származnának. Tehát szükséges feltennünk a kérdést, hogy miért értékelték e három tárgy alapján elgondolt temetkezést „*magyar harcosként*”? Úgy vélem, mindezt kutatástörténeti okokra vezethetjük vissza.

Az 1834-ben előkerült Ladánybene-Benepusztai sír utáni nemzeti-romantika korszaka, illetve az Osztrák-Magyar monarchia korában tapasztalható gazdasági fejlődés eredményeképpen,^[2] az akkori Magyar Királyság területéről csak a 20. század elejéig több mint 100 honfoglalás kori régészeti lelőhelyet vehetett számba Hampel József,^[3] de a leletanyag és az ezt követő közlések, illetve az ezeket értékelő tipokronológiai elemzések sora a 20. század '50-es éveig folyamatosan bővült, következtetésképpen a kelet-európai szakmai berkekben egyértelműen elsősorban a Kárpát-medencei anyagot ismerték. Az e korszakra keltezhető al-dunai leletanyag az '50-es években gyakorlatilag ismeretlen volt, a kora középkori bolgár régészet akkoriban bontogatta szárnyait.^[4] Ebből kifolyólag S. Morintz-nak és D. V. Rosettinek – tanulmányuk közlése előtt – máshonnan egyszerűen nem volt ahonnan közeli régiókból származó párhuzamot keresnie a leletanyag kapcsán, mindössze a Kárpát-medencei leletanyag kínált közeli analógiákat. Az akkori régész-történeti felfogás szerint pedig mindezt történeti szcenáriummal is összekötötték, amelyre azonban semmilyen írott forrás nem létezik.

S. Morintz és D. V. Rosetti interpretációja mélyen beleivódott a magyar régészeti és történeti interpretációkba.^[5] Itt nemzetközi hatásuk és közismertségük miatt is két – egy régészeti és egy történeti – művet említünk, amelyek hasonlóképpen „*magyar harcosként*” vették számba a sírt.^[6] A feltételes sírt azonban részben másként interpretálták, és pedig a *perejeszláveci* utat felügyelő magyar katonai őrség régészeti emlékeként.

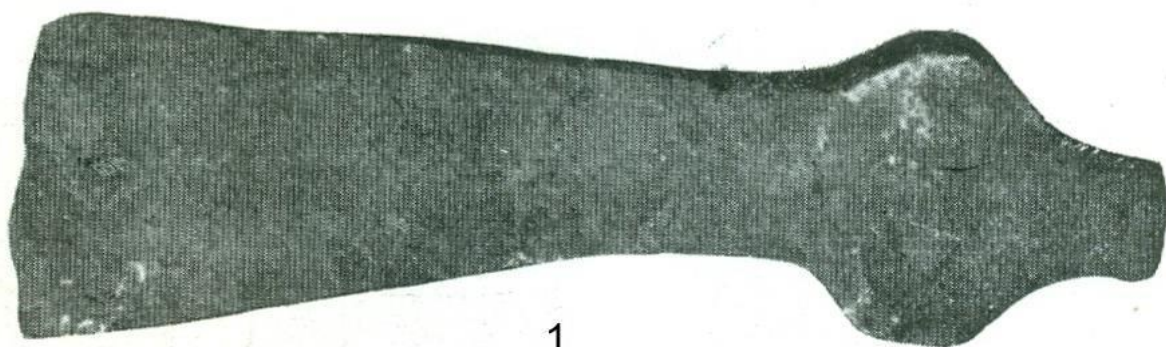

Hungarian graves and cemeteries found east of the Carpathians. 1. Przemyśl, 2. Sudova Vishna, 3. Krylos, 4. Frumuşica, 5. Probotă, 6. Grozeşti, 7. Țucureşti–Tei, 8. Subbotici

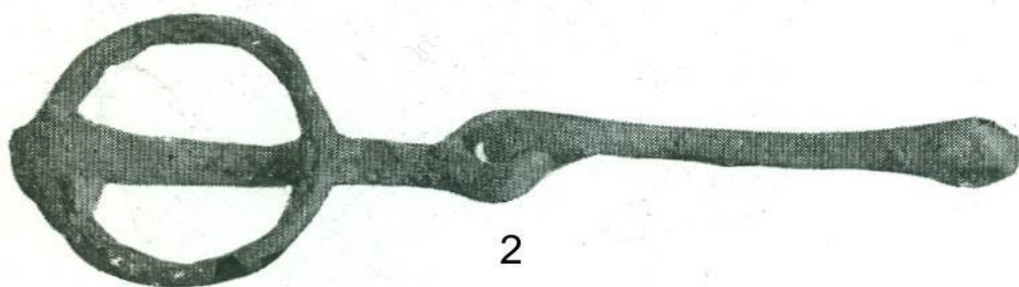
A Kárpát-medencén kívüli „magyar” sírokként interpretált leletegyüttesek (AH 1996, 438: Térkép) (megjegyzés: azóta a krylosi sírokról is sikerült eldönteni, hogy nem „magyar” temetkezések

A leletanyag interpretációját az utolsó 20 év bulgáriai kutatásai alapján azonban jelentős mértékben módosíthatják. Mindenekelőtt vegyük számba a leletanyagban szereplő tárgyak interpretációját.

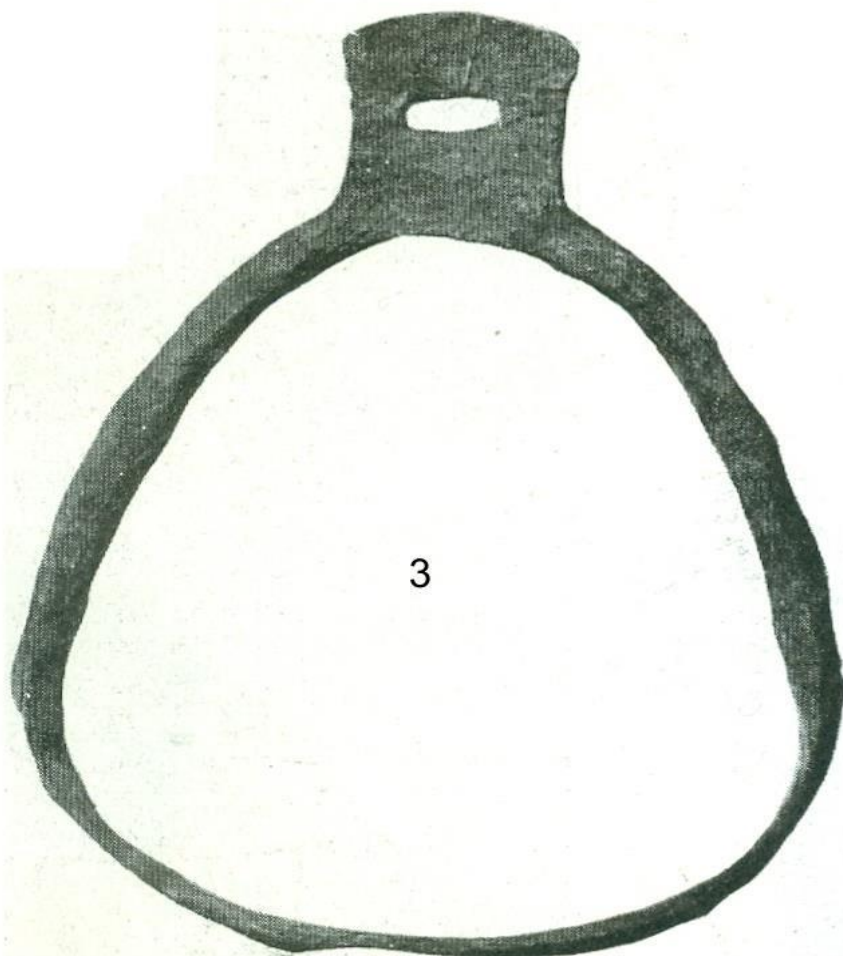
A leletanyag tipológiai megítélése nem szűkíthető le egyértelműen a 10. századra, mivel: **a.)** a szablyaként emlegetett fegyver soha nem került múzeumba, semmit sem tudunk ennek típusáról és keltezéséről (lehet akár korábbi, akár későbbi is, ugyanis ezek megjelenése a 7. század második felétől keltezhető); **b.)** körülbelül ilyen korai keltezés képzelhető el a balta esetében is Bulgária területén, ugyanis Valeri Yotov elemzése tökéletesen rámutat arra, hogy a múzeumba került baltatípus a 7–11. században használatban volt a szomszédos Bulgária területén.^[7] A bukaresti baltatípus viszont hiányzik a 10. századi honfoglalás kori sírokból, ugyanis a Kárpát-medencei példányok foka mindegyik dokumentált esetben jóval hosszabb; **c.)** a körte alakú kengyelt sem lehet leszűkíteni a 10. századra, ez valójában Kelet-Európában már a 8. századtól elterjedt típus, a bulgáriai anyagot elemző Valeri Yotov eredményei szerint viszont a 9–10. századból keltezhetőek a jelenlegi Bulgária területén. Ugyanakkor leszögezhető, hogy a Kárpát-medencében ez a kengyeltípus csak a 10. századi anyagból ismert, gyaníthatóan ez határozta meg S. Morintz és D. V. Rosetti keltezését.

1

2

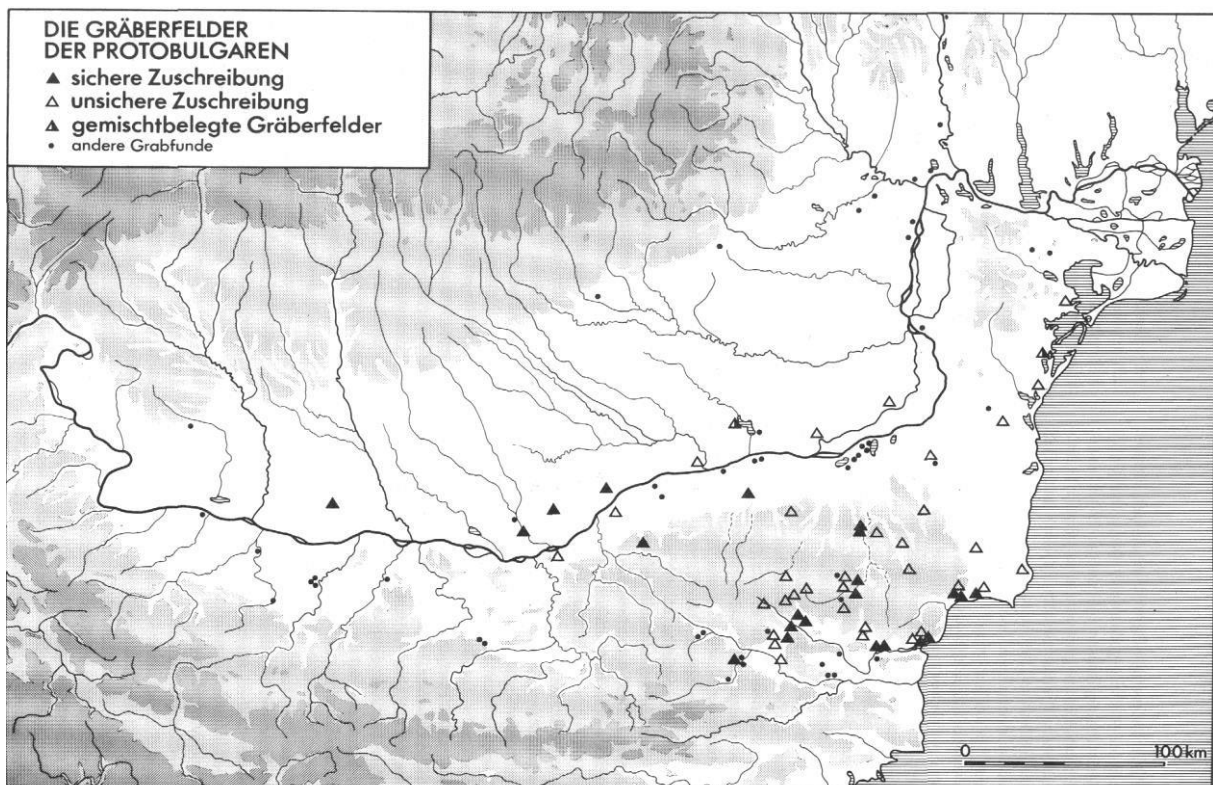
3

A leletanyag illusztrációja

Következtetésképpen látható, hogy a bukaresti Tei tó melletti állítólagos sírlelet keltezése távolról sem képzelhető el csak a 10. századon belül, sőt, ahogyan említettem, arra sincsenek adataink, hogy ez egy kontextusból (temetkezés) származott volna. Sajnálatos módon a későbbiekben mindezt nem vették figyelembe sem a régészek, sem a történészek. Ugyanakkor, ha mégis elfogadjuk a leletanyagot, mint egyetlen sírhoz tartozót, akkor is számos régészeti és történeti interpretációs problémával állunk szemben.

1.) Régészeti szempontból keltezhető úgy a 9., mint a 10. századra, amiből kifolyóan többféle jellegű történeti interpretáció elképzelhető.

2.) Történeti jellegű interpretációk problematikája: **2.1.)** ha időben korábbi, vagyis 9. század – 10. század első évtizedei, akkor egyértelműen a bolgár állam fennhatósági területéről beszélhetünk; **2.2.)** ha a 10. század második felétől keltezzük, akkor a lelet csakis a havasalföldi *besenyőnek* ítélt leletek körében értelmezhető; **2.3.)** Fodor István történeti jellegű elmélete meglátásunk szerint azonban elképzelhetetlen, ugyanis a napjaink Havasalföldjének területe egyértelműen a Bolgár Birodalom *hinterlandja* volt a 9-10. században, ugyanis a nagy bolgár központoktól mindössze 150 km-re található az állítólagos sírnek a lelőhelye.

Az Al-Duna területén feltárt 8–10. századi temetők Uwe Fiedler (1992, Abb. 117) térképén.

2.4.) Másfelől, a geopolitikai értelmezés nem határozhatja meg az elhunyt mikroközösségének kulturális hagyományrendszerét, tehát elviekben beszélhetünk *kulturális értelemben vett 10.*

századi magyarról (régészeti szempontból),^[9] azonban e leletanyagot, ha még *részleges lovastemetkezéseshez*^[10] tartozott is volna, nem tartjuk értelmezhetőnek a 10. századi magyar katonai-politikai hatalmi rendszer részeként; **2.5.)** Ugyanakkor a magyar történetírásban a mai napig virágzó „10. századi Magyar Nagyfejedelemség keleti gyepűi”-féle elméletet letisztította, árnyalta és elfogadható geopolitikai, településtörténeti képletbe helyezte a Szvetlana Sz. Rjabceeva – Roman A. Rabinovics szerzőpáros. A kisinyovi szakemberek a viszonylag sűrűn lakott területet, amely a Keleti-Kárpátoktól egészen a Dnyeszterig nyúlt, nem „gyepűként” határozták meg, hanem a 10. század közepéig a Magyar Nagyfejedelemség érdekszférájába tartozó területként.^[11] Történeti szempontból elméletük alapja az *ulicsok* és *tivercek* Rusz Fejedelemségtől való függetlensége, amelyet egészen a 940-es évekig megőriztek.^[12]

Mindezek alapján, úgy vélem, hogy a Bukarest-Tei tó mellől^[13] előkerült leletanyag kapcsán, amelyet kevés kritikai érzékkel sírként határoztak meg, nem felel meg távolról sem a 21. századi régészet elvárásainak. Mivel gyakorlatilag kontextus és dokumentáció nélküli 3 szórvány tárgyról van szó, a következtetésem nem lehet más, mint hogy törölni a „Kárpátokon túli magyar” 10. századi sírlelőhelyek listájáról. 61 év után!

Szakirodalom

AH 1996: *The Ancient Hungarians. Exhibition Catalogue*. Ed.: I. Fodor. Budapest 1996.

Bálint Cs.: A honfoglalás kori lovastemetkezések néhány kérdése. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1969/1, 107–114.

Bálint Cs.: *Ki volt „magyar” a honfoglaláskorban és Szent István korában?* In: *Mi a magyar?* Szerk.: Romsics I. – Szegedy Maszák M. Budapest 2005, 37–56.

Fiedler, U.: *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*. Vol. I–II. [Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie](#) 11. Bonn 1992.

Hampel, J.: *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*. Vol. I–III. Braunschweig 1905.

Harhoiu, R. : *O cataramă în formă de liră descoperită la Târgșor*. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 3, 1972, 417–425.

Ioniță, A.: *Spațiul dintre Carpații Meridionali și Dunărea Inferioară în secolele XI–XIII*. București 2005.

Langó, P.: *Archaeological Research on the Conquering Hungarians: A Review*. In: [Research on the prehistory of the Hungarians: a review. Papers presented at the meetings of the Institute of Archaeology of the HAS, 2003–2004](#). Ed.: B. G. Mende. *Varia Archaeologica Hungarica* 18, [Budapest](#) 2005, 175–340.

Langó, P.: *The Study of the Archaeological Finds of the Tenth-Century Carpathian Basin as National Archaeology: Early Nineteenth-Century Views*. In: *Manufacturing Middle Ages Entangled History of Medievalism in Nineteenth-Century Europe*. Eds.: Geary, J. P.–Klaniczay, G. [National cultivation of culture](#) 6, Leiden–Boston 2013, 397–418.

Morintz, S. – Rosetti, D. V.: *Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea bucureștilor*. In: *București odinioară în lumina săpăturilor arheologice*. Red.: I. Ionașcu, București 1959, 9–47.

Petruț, P. – Gáll, E.: *From aristocratic internationalism to romantic nationalism. Notes on the ideological background of antiquarian and archaeological activities in 19th century Transylvania*. In: ADALBERT CSERNI AND HIS CONTEMPORARIES. *The Pioneers of Archaeology in Alba Iulia and Beyond*. Alba Iulia, 2016. 14–17 aprilie, 2016 (Előadás).

Róna-Tas, A.: *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*. New York 1999.

Szenthe G.: *The 'Late Avar reform' and the 'long eighth century': A tale of the hesitation ... and the persistent nomadic traditions (7th to 9th century AD)*. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 70/1, 2019, 215–250.

Szűcs J.: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*. Budapest 1997.

Türk A. A.: *A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása*. In: *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4-5.) előadásai*. Szeged 2010, 262–306.

Türk A.: *10. századi magyar jelenlét a Kárpátoktól keletre?* In: *Magyar Őstörténet 4 – Honfoglalás és megtelepedés*. Szerk.: Sudár B. – Petkes Zs. Budapest 2016, 84.

Йотов, В.: *Въоръжението и снаряжението от българското средновековие VII-XI век*. Варна 2004.

Рябцева, С. – Рабинович, Р.: *К вопросу о роли венгерского фактора в КарпатскоДнестровских землях в IX–X вв.* Revista Arheologică serie nouă 3/1–2, 2007, 195–230. **Jegyzetek**

[1] Morintz–Rosetti 1959, 34, Pl. XXX/3–5.

[2] Langó 2013, 397–418; Petruț–Gáll 2016.

[3] Hampel 1905. Kutatástörténeti érdekesség: Hampel 3 kötete legalábbis a 21. század elejéig, a legidézettebb magyar régészeti mű. Köszönettel tartozom ezen információkért Bálint Csanád akadémikusnak.

[4] Langó 2005, 213–216.

[5] De gyaníthatóan ez a tanulmány inspirálta Radu Harhoiu tanulmányát is, aki a tárgşori-i líra alakú csatokat a magyarok al-dunai katonai tevékenységével hozta kapcsolatban. Harhoiu 1972, 417–425.

[6] AH 1996, 438; Róna-Tas 1999, Fig. 16.

[7] Йотов 2004, Tab. 17.

[8] Ioniță 2005.

[9] Sajnos e szempontból kevés szakirodalom áll a rendelkezésünkre a honfoglalás kori szakirodalomból: Bálint 2005, 37–56. Történeti szempontból a mai napig legjobb munka: Szűcs 1997.

[10] Lószerszámokat is tartalmazó részleges lovastemetkezéseket (Bálint II. típus) (Bálint 1969, 107–114) régebben „*magyar specifikusnak*” tartották, azonban mára kiderült, hogy nemcsak a Kárpát-medence területéről ismerünk hasonló szokást, hanem pl. a Bukaresthez közeli Bulgária területéről (de egyes információk szerint a 8–10. századi hamvasztásoscsontvázas Platoneşti temetőjéből is), illetve a szaltovói kultúra temetkezései esetében is. E kérdéskör kapcsán ld. Türk 2010, 283, 198. lábjegyzet, szakirodalommal.

[11] Рябцева–Рабинович 2007, 195–230. E geopolitikai jelenség ugyanakkor nagyban hasonlít a kora avar kor kaganátusának keleti irányban tartozó érdekszférájához. Ld. Szenthe 2019, 215–218, Fig. 1.

[12] Türk 2016, 84.

[13] K. K. 1996, 438: Térkép, 439.